

LBRIS

We know
books

HERMAN MELVILLE

Billy Budd
și alte povestiri

Traducere din limba engleză,
preață, cronologie și note
MIHAI MIROIU

Cuprins

Prefață	5
Tabel cronologic	62
Bartleby, copistul	67
Encantadas sau Insulele Fermecate.	123
Benito Cereno	213
Billy Budd, marinar.	337

Bartleby, copistul

(O povestire de pe Wall Street)

Sunt un om destul de în vârstă. Îndeletnicirile mele din ultimii treizeci de ani mi-au prilejuit, prin însăși natura lor, un contact deosebit de strâns cu o categorie de oameni interesanți și, se pare, oarecum ciudați, despre care, după câte știu, nu s-a scris încă nimic – mă refer la copiiști, la cei care transcriu acte publice. Am cunoscut foarte mulți dintre ei, atât sub aspect profesional, cât și particular, și aș putea să istorisesc felurite povestiri, care i-ar putea face să zâmbescă pe gentlemanii bonomi, iar pe cei sentimentali, să lăcrimeze. Renunț însă la biografiile tuturor celorlalți copiiști, pentru a povesti câteva episoade din viața lui Bartleby, cel mai ciudat dintre copiiștii pe care i-am văzut sau despre care am auzit vreodată. Dacă despre alți copiiști m-aș încumeta să scriu o biografie completă, în cazul lui Bartleby așa ceva e cu neputință. Cred că nu există niciun fel de documente pentru o biografie completă și satisfăcătoare a acestui om. Și e o pierdere ireparabilă pentru literatură. Bartleby a fost una dintre acele ființe despre care nu se poate stabili nimic precis, decât în temeiul izvoarelor originale, iar în cazul lui, acestea sunt foarte limitate. Ceea ce am văzut cu ochii mei uimiți este tot ce știu despre el, în afară de un zvon despre care voi vorbi mai încolo.

Înainte de a-l prezenta așa cum mi-a apărut prima oară, se cuvine să spun câte ceva despre mine însumi, despre amplexările mele, despre activitatea mea și despre biroul meu judecătoresc, precum și despre mediul ambiant, fiindcă o asemenea descriere este absolut necesară pentru o înțelegere adecvată a personajului ce urmează a fi prezentat.

*Imprimis*¹: Sunt un om care încă din tinerețe nu-ți trește profunda convingere că viața cea mai ușoară este și cea mai bună. De aceea, deși fac parte dintr-o profesiune proverbial de energică și de agitată, uneori până la impetuositate, nu am îngăduit totuși niciodată ca asta să-mi tulbure pacea lăuntrică. Sunt unul dintre acei avocați lipsiți de ambiție, care nu se adresează niciodată unui juriu și nu trezesc prin nimic aplauzele publicului, ci dintre cei care, retrași la răcoarea tihnită a unui adăpost confortabil, fac o treabă comodă, ocupându-se de obligațiunile, ipotecile și titlurile de proprietate ale oamenilor bogați. Toți cei care mă cunosc mă consideră un om eminentemente prudent. Răposatul John Jacob Astor, un personaj foarte puțin înclinat spre efuziuni poetice, nu ezită să declare că prudența este principala mea calitate, a doua fiind organizarea. Nu spun asta din vanitate, ci pur și simplu pentru a consemna faptul că am fost angajat ca avocat de către răposatul John Jacob Astor, un nume pe care mărturisesc că-mi place să-l repet, căci are un sunet rotund și plin, ca un lingou de aur. Vreau să mai adaug că buna părere despre mine a răposatului John Jacob Astor nu mă lăsa indiferent.

¹ În primul rând (lat.)

LIBRIS | We know books

Cu ceva timp mai înainte de perioada în care începe această povestire, responsabilitățile mele sporiseră foarte mult. Mi se încredințase vechea și respectabila funcție de consilier pe lângă Curtea de Justiție, care între timp a fost desființată în statul New York. Nu era o slujbă prea grea, dar era foarte bine plătită. Îmi ies rareori din fire și mă las și mai rar purtat de primejdioasa indignare provocată de vreo nedreptate sau de vreun ultraj, fie-mi totuși permis de data aceasta să declar, răspicat, că brusca și brutala abrogare, de către noua constituție, a funcției de consilier pe lângă Curtea de Justiție mi s-a părut a fi un act prematur; contasem pe faptul că aveam să beneficiaz toată viața de leafă, și n-am primit-o decât un răstimp de câțiva ani. Însă spun acest lucru printre altele.

Biroul meu se afla la etajul superior al casei cu numărul X de pe Wall Street. De la un capăt al apartamentului se vedea peretele alb al lucarnei largi ce străbătea de sus în jos clădirea. Această priveliște putea fi socotită destul de banală și lipsită de ceea ce pictorii peisagiști numesc „viață“. În schimb, perspectiva ce se deschidea la celălalt capăt al biroului meu oferea măcar un contrast izbitor cu această imagine. În partea aceea, ferestrele mele se deschideau spre un zid înalt de cărămidă, înnegrit de vreme și de o umbră eternă; zidul acesta n-avea nevoie de niciun binoclu pentru a-și dezvălui frumusețea tăinuită, căci era clădit la vreo zece picioare de ferestrele mele și putea fi văzut de orice privitor, fie el și miop. Întrucât clădirile vecine erau foarte înalte, și cum biroul meu se afla la etajul al doilea, spațiul dintre acest zid și peretele meu semăna cu un uriaș rezervor.

LIBRIS

We know
books

Cu puțin timp înainte de apariția lui Bartleby, aveam angajați doi copişti și un comisionar – un băiat foarte promițător. Cei doi copişti se numeau Turkey¹ și Nippers², iar băiatul răspundea la numele de Ginger Nut³. Nu sunt genul de nume care să se găsească, de obicei, în cartea de telefon. În realitate erau niște porecle, pe care cei trei funcționari ai mei și le atribuiseră reciproc și erau considerate grăitoare pentru personalitatea sau caracterul respectivului. Turkey era un englez scund și rotofei, cam de vârsta mea, adică de aproape șaiszeci de ani. Dimineața, s-ar fi zis, obrajii lui erau îmbujorați, dar după douăsprezece – ora lui de prânz – ardeau ca un șemineu plin cu jăratec în zilele de Crăciun; și continuau să ardă așa, deși descrescând treptat, până pe la orele șase seara, după care nu-l mai vedeam deloc pe posesorul acestei fețe care, atingând zenitul odată cu soarele, părea să și apună în același timp cu el, ca să răsară, să ajungă la apogeu și să apună din nou în ziua următoare, cu aceeași regularitate și cu aceeași neschimbată strălucire. Mi-a fost dat să văd multe coincidențe ciudate de-a lungul vieții mele, dar poate cea mai ciudată dintre ele era faptul că tocmai în clipa când chipul roșu și radios al lui Turkey își etala pe deplin strălucirea, exact în acel moment critic începea perioada când eu consideram capacitatea lui de lucru ca fiind serios compromisă pentru tot restul zilei. Și asta, nu pentru că ar fi fost leneș din fire sau că nu i-ar fi plăcut munca. Departe de așa ceva. Dimpotrivă, era capabil de o energie nemăsurată. Și tocmai aici

¹ Curcan (engl.)

² Clește (engl.)

³ Fursec cu ghimbir (engl.)

era buba. Activitatea lui vădea ceva ciudat, puiț, înflăcărat și lipsit de chibzuință. De pildă, nu lua seama când își muia pana în călimară și îmi păta documentele, însă numai după orele douăsprezece și nu înainte. Mai mult decât atât, în unele după-amiezi nu era doar neglijent și înclinat să păteze, ci mergea mai departe, devenind chiar gălăgios. În asemenea momente, fața i se aprindea parcă și mai mult, arzând ca antracitul peste care se pune turbă. Se foia pe scaun, făcând un zgomot neplăcut, își răsturna nisiparnița încercând să-și ascută penele, apoi, pierzându-și răbdarea, le rupea în bucăți și le arunca, apucat de furie, pe podea; se ridica, se apleca peste masa lui de birou, răvășindu-și hârtiile, cu niște gesturi de prost gust, încât era foarte trist să vezi așa ceva la un om de vârsta lui. Cu toate acestea, întrucât îmi era în multe privințe nespus de folositor și ținând seama de faptul că, înainte de amiază, era omul cel mai ager și cel mai credincios, muncind cu o râvnă greu de egalat – pentru aceste motive eram dispus să-i trec cu vederea ciudățeniile, deși, firește, uneori, îl mai dojeneam. Desigur, făceam asta cu blândețe, deoarece omul acesta, atât de politicos, prevenitor și chiar reverențios înainte de amiază, era în stare, după-amiază, să răspundă nesăbuit sau chiar cu impertinență la cea mai mică provocare. Deoarece îi apreciam munca de dimineața și eram decis să nu o pierd – deși atitudinea lui ațățătoare de după-amiază mă stânjenea – și ca om pașnic din fire, nu voiam să stârnesc prin dojenile mele vreun răspuns necuviincios, m-am gândit, într-o sâmbătă la amiază (sâmbăta era cel mai greu de suportat), m-am gândit deci să-i dau de înțeles, cu blândețe, că ar fi bine să

muncească mai puțin, acum, când se apropia de bătrânețe; pe scurt, că nu trebuia să vină la birou și după-amiaza, ci ar face mai bine ca îndată după prânz să se ducă acasă și să se odihnească până la ora ceaiului. El însă a stăruit să-și continue cu devotament munca după-amiază. Fața i se aprinsese, de-ai fi zis că ia foc, în timp ce mă asigura, pe un ton de orator, gesticulând cu o riglă lungă, în celălalt capăt al camerei, că dacă munca lui era utilă dimineața, devenea de-a dreptul indispensabilă după-amiaza.

—Cu respect, domnule, zise Turkey, mă consider brațul dumneavoastră drept. Dimineața, nu fac decât să-mi aranjez și să-mi desfășor rândurile, dar după-amiază mă așez în fruntea lor și pornesc vitejește la atac împotriva dușmanului, așa! Și străpunse violent aerul cu rigla.

—Bine, Turkey, dar petele? răspunsei eu.

—E adevărat, dar, cu respect, domnule, uitați-vă la părul meu! Îmbătrânesc. Fără îndoială, domnule, o pată-două făcute într-o după-amiază călduroasă nu trebuie, cred, imputate unui om cu părul cărunț. Bătrânețea — chiar când pătează hârtia — e o vârstă onorabilă. De altfel, cu respect, domnule, dar *amân-
doi* îmbătrânim.

Era greu să rezist acestui apel la solidaritate. În orice caz, am înțeles că de plecat după-masa nu va pleca. De aceea, m-am decis să-l las să rămână, hotărând, totuși, să am grijă ca după-amiaza să nu se ocupe decât de hârtiile mai puțin importante.

Nippers, al doilea de pe lista mea, era un tânăr palid, în vârstă de vreo douăzeci și cinci de ani, cu favoriți și cu o figură de pirat. L-am socotit întotdeauna victima

a două puteri funeste: ambiția și indigestia. Ambiția se învedera printr-o anumită nerăbdare în îndeplinirea îndatoririlor de simplu copist, pe care părea să le considere o uzurpare nejustificată a atribuțiilor sale strict profesionale, ca de pildă redactarea documentelor legale. Indigestia își dădea de veste prin izbucniri ocazionale de nervozitate și de irascibilitate, ce-l făceau să scrâșnească din dinți la orice greșală pe care o comitea în actele copiate, prin blesteme, mai degrabă șuierate decât rostite, în toiul lucrului, și îndeosebi printr-o continuă nemulțumire față de înălțimea mesei la care lucra. Deși avea remarcabile înclinații spre mecanică, Nippers nu reușea niciodată să-și fixeze masa în mod adecvat. Punea sub ea așchii, bucățele de carton și alte materiale, ajungând în cele din urmă să încerce o ajustare excepțională, cu ajutorul unor ghemotoace de sugativă iscusit îndoite. Dar nicio invenție nu putea soluționa problema. Dacă, pentru a-și desțepeni spatele, ridica masa în unghi ascuțit spre bărbie, scriind pe ea ca un om care ar folosi ca pupitru acoperișul abrupt al unei case olandeze, atunci se plângea că-i amorțeau brațele. Dacă, în schimb, cobora masa până la brâu și se apleca să scrie, să plângea că-l durea spatele. Pe scurt, Nippers nu știa ce voia sau, dacă voia într-adevăr ceva, era să se debaraseze de masa de copist. Una dintre manifestările ambiției sale bolnăvicioase era plăcerea cu care primea vizitele unor inși dubioși, în haine jerpelite, pe care-i numea clienții săi. După câte îmi dădeam seama, nu era numai un politician remarcabil în circumscripția sa electorală, dar lucra ocazional și la instanțele de judecată și era un personaj

cunoscut pe treptele faimoasei Tombs. Am, totuși, motive să cred că unul dintre indivizii care veniseră la un moment dat să-l caute la birou și care, grozăvindu-se, tot repeta că e clientul lui Nippers nu era în realitate decât un creditor, așa-zisul act de proprietate adus de acesta fiind de fapt o factură. Dar în ciuda tuturor defectelor sale, și a necazurilor pe care mi le pricinuia, Nippers îmi era, precum compatriotul său poreclit Turkey, foarte folositor. Scria cursiv și rapid, iar când voia, nu era lipsit de distincția unui adevărat gentleman. Pe lângă asta, se îmbrăca totdeauna ca un gentleman – ceea ce sporea reputația biroului meu. Pe câtă vreme în ceea ce îl privește pe Turkey, aveam mare bătaie de cap să-l împiedic să mă facă de rușine. Îmbrăcămintea acestuia era de obicei soioasă și mirosea a bucătărie de birt. Vara, purta pantaloni largi care-i atârnau ca un sac. Hainele îi erau îngrozitoare, și pălăria, nespus de murdară. Dar dacă pălăria era lipsită de importanță pentru mine, întrucât politețea și considerația firești la un funcționar englez îi impuneau să și-o scoată în clipa când intra în cameră, cu haina era cu totul altceva. Despre hainele lui încercam să discut cu el, dar în zadar. Adevărul e, îmi închipui, că un om cu un venit atât de mic nu-și putea permite să etaleze în același timp o față ca un bujor și o haină pe măsură. Așa cum a remarcat odată Nippers, Turkey își cheltuia aproape toți banii pe băutură. Într-o zi de iarnă i-am dăruit o haină de-a mea cât se poate de prezentabilă – o redingotă gri căptușită și foarte călduroasă, care se încheia de la genunchi până la gât. Am crezut că îmi va aprecia gestul și-și va înfrâna zgomotoasa-i impetuozitate de după-amiază.

Dar nu a fost așa. Sunt convins că încetosmănarea într-o asemenea haină pufoasă a avut asupra lui un efect dăunător – potrivit principiului care face ca prea mult ovăz să nu-i facă bine calului. Așa cum un cal nărăvaș își adulmeca ovăzul și se înfurie, Turkey își adulmeca haina, și devenea insolent. Era un om căruia prosperitatea nu-i prindea bine.

Deși aveam propriile mele bănuieli cu privire la apucăturile necumpătate ale lui Turkey, în privința lui Nippers fusesem convins că, oricare ar fi fost neajunsurile lui pe alte planuri, era cel puțin un tânăr cumpătat. Dar natura însăși părea să-i fi slujit drept producător de vinuri, dăruindu-i chiar de la naștere o fire atât de irascibilă și învăpăiată, încât băutura era inutilă. Când mă gândesc cum, în liniștea biroului meu, Nippers se ridica nervos de pe scaun și, aplecându-se peste masa lui de lucru, își desfăcea larg brațele, o cuprindea, o smucea și o împingea, făcând-o să scârțâie înfiorător pe podea, ca și cum masa ar fi fost un dușman pervers însuflețit, al cărui scop era să-i pună bețe în roate și să-l irite –, când mă gândesc la toate astea, îmi dau limpede seama că, pentru el, coniacul era cu totul de prisos.

Din fericire pentru mine, datorită cauzei lor aparte, și anume indigestia, irascibilitatea și nervozitatea lui Nippers se manifestau mai ales dimineața, iar după-amiază era relativ liniștit. Și pentru că Turkey atingea paroxismul doar către prânz, nu eram nevoit să suport ciudățeniile amândurora în același timp. Izbucnirile lor de furie se succedau asemenea unor santinele care se schimbă în post. Când furia lui Nippers se dezlănțuia, cea a lui Turkey se odihnea și

viceversa. În împrejurările de față, natura rânduise bine lucrurile.

Ginger Nut, cel de-al treilea funcționar al meu, era un băiat de vreo doisprezece ani. Tatăl său era un căruțaș care trăia cu ambiția ca, înainte de a muri, să-și vadă fiul pe un scaun de judecător, nu pe capra unei căruțe. De aceea îl trimisese la biroul meu, ca să învețe Dreptul, făcând pe comisionarul, dereticând și măturând podelele, pentru o leafă de un dolar pe săptămână. Avea un mic pupitru al lui, dar nu-l prea folosea. Dacă-i deschideai sertarul, aflai acolo o bogată colecție de coji de nuci de toate felurile. Într-adevăr, pentru tânărul acesta isteț la minte, nobila știință juridică încăpea, în întregime, într-o coajă de nucă. Una din principalele lui îndatoriri, de care se achita cu cel mai mare zel, era aceea de a-i aproviziona cu prăjituri și cu mere pe Turkey și pe colegul său, Nippers. Copierea actelor juridice fiind o treabă proverbial de aridă și anostă, cei doi erau nevoiți să-și umezească foarte des gura cu mere Spitzenberg, ce se vindeau la numeroasele dughene din apropierea Vămii și a Poștei. De asemenea, îl trimiteau adeseori pe băiat după o prăjitură specială – mică, rotundă, turtită și foarte aromată –, care-i adusese din partea lor porecla de Ginger Nut. În câte o dimineață mai rece, când munca era plicticoasă, Turkey înfuleca zeci de asemenea prăjiturile, ca și cum ar fi fost napolitane (e drept că se vindeau ieftin, câte șase sau opt pentru un penny), și atunci scârțâitul penei lui se însoțea cu ronțâitul prăjiturii crocante. Printre marile boro-boate și gesturi intempestive de după-amiază ale lui Turkey se numără și aceea când a umezit între buze o

asemenea prăjitură și a aplicat-o pe o ipotecă în chip de sigiliu. Din această pricină era cât pe ce să-l concediez. M-am înmuiat însă când, făcând o plecăciune orientală, a spus:

– Cu respect, domnule, cred că a fost un gest mărinimos din parte-mi să vă furnizez articole de birou pe socoteala mea.

Ocupația mea inițială – cesiunile, urmărirea actelor de titlu, redactarea a tot soiul de documente obscure – a sporit considerabil când am fost numit consilier la Curtea de Justiție. Era acum foarte mult de lucru pentru copişti. Eram nevoit nu numai să-i împing de la spate pe angajații pe care îi aveam, dar să și mai angajez pe cineva.

Drept răspuns la anunțul dat de mine, într-o dimineață am zărit prin ușa deschisă a biroului meu, căci era vară, un tânăr ce stătea nemișcat în prag. Parcă-l văd și acum – palid, dar îngrijit, respectabil într-un mod destul de deplorabil și extrem de descurajat. Era Bartleby.

După o scurtă conversație cu privire la pregătirea lui, l-am angajat, bucuros să primesc în rândurile copiştilor mei un om atât de liniștit, care, mi-am zis, avea să exercite o influență binefăcătoare asupra firii capricioase a lui Turkey și asupra firii învăpăiate a lui Nippers.

Am uitat să precizez că biroul meu era împărțit printr-un panou rabatabil din sticlă în două compartimente: unul ocupat de mine, iar celălalt de copişții mei. Ușa transparentă a acestui panou o țineam închisă sau deschisă, după cum aveam chef. M-am hotărât să-i rezerv lui Bartleby un colț de lângă ușă, dar

în partea mea, în așa fel ca să-l am la îndemână pe omul acesta liniștit în cazul când aş fi avut nevoie de el pentru vreo treabă oricât de mărunță. I-am așezat pupitrul lângă o fereastră din acel colț al încăperii, fereastră prin care, cândva, se puteau vedea, lateral, niște curți dosnice și ziduri înnegrite, dar care, în urma unor construcții ulterioare, nu mai îngăduia să se vadă nimic, deși lăsa să se strecoare puțină lumină. La vreo trei pași de fereastră se înălța un zid, iar lumina venea de deasupra lui, printre două clădiri foarte înalte, ca și cum s-ar fi furișat printr-o deschizătură minusculă a unei cupole. Pentru a-i asigura lui Bartleby condiții cât mai plăcute, i-am izolat colțul cu un paravan verde, care-l ferea de privirile, dar nu și de chemările mele. În felul acesta, intimitatea și compania erau ambele asigurate.

La început, Bartleby a copiat o cantitate extraordinară de texte. Ca și cum ar fi tânjit de mult să copieze ceva, părea să se îndoape cu hârtiile mele. Nu făcea nicio pauză pentru digestie. Scria de dimineața până seara, fără întreruperi, copiind atât la lumina zilei, cât și la flacăra lumânării. Aș fi fost încântat de sânguinta lui, dacă ar fi muncit cu voie bună. Dar scria în tăcere, fără tragere de inimă, mecanic.

Este o parte indispensabilă a muncii unui copist să verifice cuvânt cu cuvânt exactitatea copiei pe care-o întocmește. Dacă într-un birou lucrează doi copişti sau mai mulți, ei se ajută unii pe alții în această operațiune: unul citește copia, iar altul urmărește textul original. E o treabă foarte plicticoasă, anostă și obositoare. Îmi închipui că unii oameni cu temperament sangvin nici n-ar putea s-o suporte. De pildă, nu mi